

PŘEHLED RYTECKÝCH TECHNIK.

V rytectví rozdělujeme způsob práce na několik druhů. Základní dělení je: *1) rytina na plochu, 2) rytina do výšky a za 3) rytina do hloubky*. Další členění rytin určuje požadovaná technologie.

1. Rytina na plochu

Pod označením „*rytina na plochu*“ rozumíme plošné rytí. Je to rytí kreseb, nápisů a ozdob na plochu kovu. Hlavní náplní práce plošného rytce je zdobení stříbrnických a zlatnických výrobků, např. pudřenky, náramky, prsteny, náušnice, zapalovače, cigaretová pouzdra, kazety a pod. Do tohoto oboru zařazujeme také rytí písma na rycím stroji (pantografu), mechanické zdobení zlatnických výrobků na gilošovacích strojích s pravidelnými tvary linek, vlnovek, přímočaře i příčně rytých. Úplně zvláštní obor je rytí a popis hudebních nástrojů nebo zdobení různých zbraní.

Zařízení pracoviště pro plošné rytí je velice dobře vybavené a časem prověřené. Rytec usedá za pevný stůl se silnou dubovou deskou, ve které je vyříznutý půlený otvor. Podobné stoly používají také zlatníci nebo hodináři. V minulosti byla tato řemesla těsně propojena. Na stole se nachází rytecký svěrák, železná koule, nalepovací koule s koženým polštářkem, ocelové a dřevěné svěrky, prstenové svěrky, upínací špalíky s pečetním voskem pro lepení předmětů, stojánková lupa, kladívka, pilníky, lupenková pilka s kozlíkem, olejový kámen jemný a hrubý, čakany, sekáčky, mosazný a ocelový kartáč. Dále potřebujeme tušku, rýsovací jehlu, kružidlo, otočnou úhelnici, posuvnou míru a mikrometr. Kromě rýtek špičatých, plochých, půlkulatých používáme rýtky dvojité, podbroušená s fazetou nebo čárkovací. Dalším zařízením bývá rycí stroj (pantograf), bruska na frézy a rydla, vrtačka a někde i gilošovací stroj.

Rytí zlata, stříbra a kovů.

Zlaté a stříbrné výrobky zdobíme rytinou po ukončení zlatnické a stříbrnické práce. Výrobek je již skoro hotový, vyleštěný a proto se nesmí při rytí poškodit poškrábáním nebo pomačkáním při upínání v ryteckém přístroji. Výrobky nepravidelných tvarů upínáme pomocí svěrek ze dřeva, plexiskla nebo umělých hmot. V těchto upínkách máme vyfrézovaný tvar a používáme je při sériové výrobě. Jednotlivé šperky se dají také přilepit pomocí pečetního vosku na dřevo. Práci začínáme většinou narýsováním rámečku, ohraničením rytiny a štítkem pro monogram. Orámování můžeme provádět drobnou linkou, tramvulírováním (kolébáním plochého rydla ze strany na stranu), dvojitou linkou atd. Plochu zdobíme obyčejným barokním vzorem, osově upraveným, ornamentem, renesančním motivem nebo kresbou jemně stínovanou. Široké lesky docílíme podbroušeným a vyleštěným rydlem. Špičatým rýtkem děláme slabé čáry a šrafúru. Záleží na zkušenosti a fantazii rytce. Přihlíží se i k přání zákazníka.

Rytí písma.

patkové (antikva)

Nejprve si spočítáme písmena v nápise. Zvolíme velikost a tuškou nebo jehlou nakreslíme řádky. Písmo nakreslíme a upravíme do obdélníčků. Nejdůležitější je rozkreslení a celkové rozdělení písma v nápise. V další části nanese na povrch kovu zinkovou bělobu a tuškou písmo překreslíme na konečnou podobu. Špičatým rydlem si předryjeme plošky a stíny písma. Plochým nebo půlkulatým rydlem vybíráme plochu do potřebné hloubky. Patky upravíme úzkým špičatým rýtkem. Celý nápis potom jemně smirkujeme a korigujeme na konečnou podobu. Písmo ještě můžeme zdobit čárkovými nástroji nebo matovacími čakany. Kresba

písma má být hladká, plochy vyrovnané a okolní povrch kovu nepoškozen.

skloněné (kurziva)

Základním tvarem tohoto skloněného písma je kosočtverec. Toto písmo je vhodné pro rychlé psaní nápisů. Pro dosažení stejného sklonu liter se používá nastavitelný úhloměr. Úhel sklonu je na všech řádcích stejný. Při rytí postupujeme stejným způsobem jako u písma stínového.

psané písmo

Psané písmo se nejvíce uplatňuje při ozdobném rytí na předměty z drahých kovů, rytí do hloubky a u rytin pro ražbu a na výšku u zlatotisku. Pracovní postup je zase obdobný. Plochu pro ryté místo potřeme bělobou a nakreslíme motiv dle předlohy nebo svého nápadu. Slabým rydlím předryjeme a dále postupujeme dle požadavků. U větších rozměrů písma použijeme sekáčky nebo také rycí frézky - pantografu.

rytí monogramů

Monogram je ozdobou předmětu, a proto je umístěn na vhodném viditelném místě. Zde musí rytec posoudit velikost a tvar monogramu. Rozložení a typ písma přizpůsobíme stylově a tvarově věci, kterou zdobíme. Základní způsob sestavení písma v monogramu je do dvou obdélníků (čtverců), jež jdou přes sebe nebo do kruhu. Písmo má být stejného typu. Rohy a konce písmen jsou volné, aby nebyly sloučené. Znaky v monogramu jsou střídavě propleteny přes sebe. Každé písmeno zdobíme jiným způsobem, aby se od sebe vzhledově lišila. Většinou jedno písmeno čárkujeme, matujeme a druhé necháme hladké. Obě písmena potom stínujeme z pravé a spodní strany. V ryteckém názvosloví používáme většinou pro písmo tyto názvy: blokové, s patkami, stínové, gotické, renesanční nebo barokní.

Rytina monogramu se provádí na hotový vyleštěný šperk nebo předmět. Uplatňujeme zde opět známé zásady a to: při upínání nepoškodit rytou věc, kreslit písmo tuškou na bělobou potřenou plochu, po korekci kresby tuto slabě předrytí špičatým rydlím a postupovat dále dle zásad plošného rytí. Konstrukce správného monogramu má mít plochy v písmu opticky vyvážené a zbytečně nepřepřehňovat ozdobami.

gilošování stroj

Na gilošovacím stroji zdobíme plochy výrobků leskle rytými linkami. Linky seskupujeme v různých vzdálenostech a v pravidelné obrazce, zdůrazňované šířkou lesku, hloubkou a úkosem vrávaného nože. Upínací zařízení pro gilošované předměty je zpravidla otočný stůl, který umožňuje příčné zdobení, natáčení úhlů a vytváření dalších zdobných variant. Přesné dělení pracovních stolů přes ozubení nám zajistí pravidelný obrázek linek a vzorů. Pomocí šablon můžeme rytí různé vlnovky, ostře lomené linky a zrnění různých hrubostí. Šablonové tyče jsou z oceli, dlouhé 200mm. Dotykový kolík přenáší pohyb v šabloně na odpérovací zařízení s rytým předmětem. Rytí se provádí nožem, který je broušen do potřebného tvaru a vysokého lesku olejovým nebo diamantovým kamenem. U slabých předmětů se používá také diamantový hrot. Tuto technologii využíváme při zdobení pudřenek, pouzder na cigarety, kazet a ozdobných krabiček.

*Vítězslav Hálek,
halek@rth.cz*